

ŠTÚDIE A ČLÁNKY**INKLUZÍVNA ŠTYLISTIKA¹***Juraj Dolník*DOLNÍK, J. (2026): Inclusive Stylistics. In: *Slovenská reč*, 91/1, 12 – 34.

Abstract: The author of the study offers a set of ideas for developing a theory of inclusive stylistics as a special segment of stylistic research. He first justifies the need for such stylistics and then presents a system of concepts that he assumes form a suitable orientational basis for the actors of such a theory. He specifies the subject and focus of inclusive stylistics, which includes inclusive macrostylistics and inclusive microstylistics, and explains the methodological foundations of such stylistic research. He defines inclusive style, describes the principles and rules of this style, points to the source of anti-inclusive factors, sheds light on inclusive stylistic competence and, in conclusion, touches on inclusive stylistic practice, associated with the question of how formal or informal education can support this practice. The author considers the promotion of inclusive style in communication practice to be a significant contribution to the development of an inclusive society.

Keywords: inclusive stylistics, inclusive macrostylistics and microstylistics, communication style, language style, democratic style, humanizing style.

Článok v skratke:

- V článku sa zdôvodňuje potreba etablovania inkluzívnej štylistiky ako osobitného segmentu štylistického výskumu poukázaním na spoločenskú objednávku a vývinovú logiku štylistiky.
- Vymedzuje sa predmet inkluzívnej štylistiky v spätosti s jej rozčlenením na inkluzívnu makroštylistiku a mikroštylistiku na pozadí pojmov demokratizácia a humanizácia sociálnej interakcie.
- Osvetľujú sa metodologické základy takto orientovaného výskumu, definuje sa inkluzívny štýl, sprehľadňujú sa jeho princípy a pravidlá, odhaľuje sa zdroj antiinkluzívnych faktorov a ozrejmuje sa inkluzívna štylistická kompetencia.
- Záver článku je venovaný inkluzívnej štylistickej praxi v spätosti s otázkou, ako ju môže podporovať formálna či neformálna edukácia.

1. ZDÔVODNENIE INKLUZÍVNEJ ŠTYLISTIKY

Snaha o etablovanie inkluzívnej štylistiky plynie z dynamiky štylistickej náuky aj aktuálnej spoločenskej objednávky. Vývin lingvistického skúmania štýlu dospel

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0275 a Vedeckou grantovou agentúrou MŠVVaŠ SR v rámci projektu VEGA 1/0221/24.

k interakčnej (resp. interaktívnej) štylistike v nadväznosti na silný prúd antropológických, sociologických a filozofických analýz jazykovej interakcie (porov. s prehľadným výkladom o klasikoch tohto prúdu v práci Auer 2013). Tento vývinový krok sa premietol aj do domácej štylistiky (Slančová 2013; Orgoňová – Bohunická 2018; Slančová et al. 2022a, 2022b). Na predmet štylistiky sa nazerá z pozície „vedy reflektujúcej interakciu ako primárnu, prirodzenú podobu koexistencie komunikantov“ (Orgoňová – Bohunická 2018, s. 49). To, že komunikácia je založená na vzájomnom pôsobení aktérov, nie je, pravdaže, žiadny nový objav, ale dlho bolo mimo osobitnej pozornosti analytikov, keďže sa ich štylistické rozboru upierali na monologické texty. Tým, že sa do ohniska pozornosti dostala interakčnosť používania jazyka, dialogickosť, pri sledovaní štýlu do popredia sa vysunula jeho sociálnosť, recipročná orientovanosť na adresáta, ktorá aktualizuje kvalitu vzťahu medzi aktérmi. Pre aktérov je zvlášť dôležité, aby sa dialóg realizoval v želanom vzťahovom režime (ich želania môžu byť zhodné aj protikladné), a tak tomuto aspektu dialógu podriaďujú voľbu svojich štylistických príspevkov k jeho stvárňovaniu. Z tohto nazerania vzišla výskumná potreba sústrediť sa na dialóg v inkluzívnom vzťahovom režime a sledovať aj jeho štylistickú stránku. Systematické skúmanie v tomto referenčnom rámci má byť úlohou inkluzívnej štylistiky.

Vývinový posun v štylistike – ako aj v iných vedných disciplínach – je, pravdaže, motivovaný aj potrebou reagovať na zmeny podmienok používania jazyka. Zmenené komunikačné podmienky generujú aj zmeny v spôsoboch používania výrazových štruktúr (jazykových, parajazykových aj mimojazykových prostriedkov). V súčasnom období, v digitálnej ére, je výrazná zmena v zapájaní sa používateľov jazyka do verejného komunikačného diania s dynamizujúcim účinkom pre štýl. Štylistika, samozrejme, registruje túto zmenu, opisuje inovácie v štýle a vysvetľuje ich. Aj v tejto súvislosti sa však aktualizuje otázka adaptácie štýlu na dialóg v inkluzívnom vzťahovom režime.

Prečo má byť práve inkluzívny vzťahový režim aktuálnou perspektívou štylistického nazerania na dialóg? Preto, lebo to zodpovedá aktuálnej spoločenskej objednávke, ktorá stimuluje aj lingvistov k reakcii na výzvy inkluzívne orientovanej spoločnosti. Výraz *inklúzia* patrí aj v našej spoločnosti ku kľúčovým diskurzívnym jednotkám (ďalšími sú *demokratizácia* a *liberalizácia*), o ktoré sa aktéri verejného diskurzu opierajú pri proklamovaní a presadzovaní svojho názoru na to, kam má táto spoločnosť smerovať. Tendenciou je optimalizácia demokracie a individuálnej slobody, ako aj inkluzivizácia spoločnosti, zahrnutá do procesu expanzie a gradácie demokracie (Dolník 2017). Presadzuje sa univerzálna ideológia sociálnej inklúzie (teda nejde o partikulárnu ideológiu, ktorá je viazaná na záujmy nejakej skupiny) a na jej základe sa akceptuje sociálnopolitická stratégia, ktorej realizácia má viesť k „spoločnosti pre všetkých“. V takej spoločnosti nikto nie je diskriminovaný, vylú-

čený zo spoločného života. Najčastejšie sa myslí na odstránenie diskriminácie nejakých menšín, marginalizovaných skupín, zdravotne znevýhodnených ľudí a pod., ale vylúčenie zo spoločného života sa zjavuje aj v rozličných sociálnych interakciách. Keďže ide o riadenie vzťahu medzi skupinami aj jednotlivcami, ktorý sa navodzuje, reprodukuje alebo mení komunikáciou, zodpovedajúcou ideológii sociálnej inklúzie, významným faktorom je primeraný spôsob používania výrazových štruktúr, teda náležitý štýl. Štýl, ktorý sa viaže na tento sociálny kontext, je predmetom inkluzívnej štylistiky.

Úsilie o etablovanie inkluzívnej štylistiky má tak internú, plynúcu z vnútornej logiky dejín štylistického bádania, a externú motiváciu, založenú v inkluzivizácii spoločnosti a sociálnej koexistencie jej členov. Ani štylistika ako lingvistická disciplína, ktorá svojimi teóriami vnáša svetlo do sveta rozmanitých spôsobov používania jazykových štruktúr, nemôže nereagovať na to, čo sa v jej výskumoch ešte dostatočne nezohľadňovalo, ako aj na to, čo sa v spoločnosti aktuálne deje v spätosti s jazykovou komunikáciou ako performančnou silou v tomto dianí. Táto dvojjstranná existenčná motivácia inkluzívnej štylistiky vyviera teda zo spoločenskej potreby disponovať špecifickou štylistickou teóriou, ktorá v nadväznosti na doterajšie výskumné produkty štylistiky a na spoznanie toho, na čo sa vo výskumoch dostatočne neprihliadalo, konceptualizovane zobrazuje štylistické štruktúry a aktivity v komunikáciách, ktoré svojou performančnou potenciou zasahujú do inkluzivizačného diania v sociálnom živote.

2. ZAMERANOSŤ A PREDMET INKLUZÍVNEJ ŠTYLISTIKY

Inkluzívna štylistika je zameraná na opis a vysvetľovanie spôsobov používania jazykových štruktúr (v súčinnosti s parajazykovými a mimojazykovými prostriedkami) v podmienkach sociálnej inklúzie. Vo všeobecnosti sociálna inklúzia spočíva (1) v demokratizácii participácie členov spoločnosti alebo sociálnych formácií na stvárňovaní spoločného sociálneho života, ako aj (2) vo vyvažovaní participácie aktérov na komunikačnom dianí. Rozdiel medzi (1) a (2) sa dá ukotviť termínmi makrosociálna a mikrosociálna inklúzia (porov. napr. s termínmi makro- a mikrosociolingvistika). Podľa toho inkluzívna štylistika zahŕňa makrosociálny a mikrosociálny spôsob existencie. Makrosociálnu inkluzívnu štylistiku môžeme operatívnejšie pomenovať ako inkluzívnu makroštylistiku a mikrosociálnu inkluzívnu štylistiku ako inkluzívnu mikroštylistiku.

Inkluzívna makroštylistika je orientovaná na skúmanie štylisticky relevantných následkov, ktoré prináša so sebou demokratizácia participácie na komunikácii v rozličných sociálnych sférach a v diskriminačných pomeroch. Výraz *demokratizácia* v tomto kontexte nadväzuje na domácu lingvistickú tradíciu jeho používania v súvislosti s vonkajšími dejinami spisovného jazyka. Pripomeňme si, že sa

ním myslí rozširovanie sociálnej bázy tohto jazykového útvaru, t. j. zväčšovanie počtu jeho aktívnych používateľov, čo má, pravda, následky pre tento útvar. V tomto duchu sa tento výraz interpretuje aj v sledovanom kontexte. Demokratizácia prebieha ako pribúdanie participantov v komunikačnom svete istej sociálnej sféry, ktorí boli z nich pôvodne vylúčení, lebo „pobyť“ v nej bol podmienený zodpovedajúcimi kompetenciami. Výrazným príkladom sú sociálne sféry, do ktorých komunikačného života podstatne zasiahla aktuálna technológia. Do sféry rétoriky zasiahla moderná mediálna technológia, ktorá umožňuje „vystúpiť v role rečníka aj človeku z ľudu – aktérovi, ktorého identita nezodpovedá tradičnej predstave o rečníkovi ... nové médiá nepriamo podporujú inkluzívny obrat v rétorike ... vťahovaním subjektov bez rétorickej akreditácie ... do verejného priestoru ... exkluzívna spoločenská praktika prislúchajúca privilegovanej skupine (rétorickej vrstve) sa časom rozpustila v masovej rétorickej performancii“ (Orgoňová – Bohunicová – Kazharnovich 2023, s. 109 – 110). Pri analýze mediatizácie, chápanej ako značné ovládanie spoločenského života médiami, sa zisťuje, že „na druhej strane má mediatizácia dosah aj na samotnú médiaskú sféru ...“, zásadne mení „funkčnú predstavu o publicistickom štýle ...“, čím otvára „nové perspektívy jeho lingvistikého skúmania“ (s. 128). Inkluzívna makroštylistika má sledovať dynamiku štýlu v jej inkluzívnom aspekte, čiže skúmaním dynamiky štýlu odpovedať na otázku, ako zasahuje demokratizácia sociálnych sfér (rétorickej, mediálnej, odbornej, umeleckej a pod. sféry) do spôsobov používania jazykových, parajazykových a mimojazykových prostriedkov, teda ako sa adaptuje štýl na kontext navodzovaný sociálnou inklúziou. Sledovanie inkluzívnej dynamiky štýlu (dynamiky podmienenej inklúziou) v jednotlivých sociálnych sférach môže vyústiť do opisu a vysvetlenia neformálnych pravidiel, ktorými sa komunikanti riadia vo všetkých sociálnych sférach pri svojom štylistickom správaní a konaní. Poznanie týchto pravidiel je iste významným príspevkom k prieniku do životného štýlu súčasného človeka v danom civilizačno-kultúrnom prostredí (v tomto kontexte civilizácia je svet techniky a technológie, kým kultúru tvorí komplex štandardizácií v danej spoločnosti).

Ide však aj o demokratizáciu participácie na komunikácii v diskriminačných pomeroch, teda o účasť diskriminovaných členov spoločnosti na stvárňovaní spoločného sociálneho života. Tento aspekt makrosociálnej inklúzie je pod najostrejším spoločenským dohľadom. Svedčí o tom množstvo publikácií odborného aj popularizačného charakteru a aj manuálov, ktoré ponúkajú praktické návody na nediskriminačný spôsob používania jazyka, na komunikáciu s jazykovými aj nejazykovými prostriedkami zbavenými zaťaženia kultúrnymi stereotypmi väčšiny. Nachádzame v nich odporúčania na osvojovanie pravidiel inkluzívneho zaobchádzania s výrazovými štruktúrami a rady na predchádzanie exklúzie v komunikácii.

Inkluzívna makroštylistika sa teda sústreďuje na to, ako sa dynamizuje štýl tým, že do komunikácie v sociálnych sférach sú vťahovaní členovia spoločnosti s rozličnou sociálnou a osobnostnou charakteristikou, vrátane ich komunikačnej kompetentnosti, ako aj tým, že sa odstraňuje diskriminácia menšín. Ich aktívna účasť na komunikačnom diani v týchto sférach a inkluzívny prístup k menšine generujú zmeny v spôsobe používania jazykových štruktúr, zodpovedajúce aktuálnej štruktúre participantov ako realizátorov expanzie a gradácie demokratizácie, ktorá podporuje rozvíjanie občianskej spoločnosti. Taká spoločnosť však nemôže byť úspešná bez humanizácie sociálneho života, jeho sústavného poľudšťovania, presadzovania ľudskosti v sociálnej praxi, spočívajúceho v optimalizácii vzťahov medzi aktérmi tohto života v duchu humanistického ideálu „*Sloboda, bratstvo, rovnosť*“. Presúvanie pozornosti na humanizáciu sociálneho života aktualizuje mikrosociálnu inklúziu, otázky, ktoré sa týkajú inklúzie v sociálnej interakcii jednotlivcov v rozličných situáciách verejného aj súkromného života. Na sledovanie štylistického aspektu komunikácie v tejto interakcii je zameraná inkluzívna mikroštylistika.

Ujasnime si, že kým inkluzívna makroštylistika sa upína na spôsoby používania výrazových štruktúr – jazykových, parajazykových aj mimojazykových prostriedkov – v podmienkach vytváraných expanziou a gradáciou demokracie, inkluzívna mikroštylistika sa koncentruje na žiadané spôsoby používania týchto štruktúr so zreteľom na humanizáciu sociálnej interakcie jednotlivcov. Prívlastok *žiadané* naznačuje, že inkluzívna mikroštylistika je výsostne normatívne orientovaná, zatiaľ čo inkluzívna makroštylistika je deskriptívna s možnou explanáciou opísaných javov a normatívna vo vzťahu ku komunikácii majority s minoritou. Inkluzívnu mikroštylistiku zaujíma, aké podmienky musia byť splnené, aby spôsoby používania výrazových štruktúr mali inkluzívny efekt, čiže boli príspevkom k humanizácii komunikácie a tým medziľudských vzťahov. Inak povedané, táto štylistika má ozrejmíť štylistické pravidlá, ktorými sa komunikanti pri preferencii výrazových štruktúr majú riadiť, a teda čomu sa majú vyhýbať, aby ich dialógy boli inkluzívne. V tejto perspektíve pojem *inklúzia* sa modifikuje, a to v tom zmysle, že ide o *recipročnú inklúziu*: komunikanti sa vzájomne vťahujú do svojho vnútorného sveta, aby ich komunikácia navodila a udržiavala vzťah zodpovedajúci spomínanému humanistickému ideálu. Recipročná inklúzia znamená, že ich komunikácia je komunikáciou „pre oboch“, resp. „pre všetkých“ v prípade väčšej komunikačnej formácie, takže sa aktéri vzájomne nevyklúčujú z komunikácie v žiadnom ohľade (s ohľadom na zrozumiteľnosť ich komunikačných príspevkov, na rovnosť vzťahu medzi nimi, na apelo vanie v rámci symetrického vzťahu aj na potenciálnu antiinkluzívnosť sebaaprezentácie, spôsobujúcej efekt „som viac ako ty/vy“).

Keďže inkluzívna mikroštylistika je normatívne orientovaná a jej orientačným oporným bodom je humanizácia medziľudských vzťahov, jej východiskom je nor-

matívna téza, podľa ktorej každý dialóg má byť inkluzívny, pokiaľ niet zásadného dôvodu komunikovať inak (z toho plynie, že musí byť ujasnené, ktoré typy komunikácie sa zdôvodnene vymykajú z inkluzívnej komunikácie). Jej výskumy v konečnom dôsledku majú viesť k tomu, aby sa ich výsledky usadili v inštitucionalizovanom edukačnom systéme na pestovanie inkluzívnej komunikačnej a mikroštylistickej kompetencie ako významného predpokladu humanizácie spoločnosti (táto subtéma sa rozvinie v ďalších kapitolkách).

Transparentný súhrn výkladu: Združené pomenovanie *sociálna inklúzia* sa podrobilo trom interpretáciám v spojitosti s otázkami, kto je zasahovaný inklúziou a kam sa inklúziou dostáva, čiže kto je kam vťahovaný, včleňovaný. 1. interpretácia: X je vťahované do sociálnej sféry, do ktorej vzhľadom na kompetenciu nepatrilo. 2. interpretácia: X ako príslušník minority je vťahované do sveta majority, resp. nediskriminovanej časti spoločnosti. 3. interpretácia: X je vťahované do vnútorného sveta osoby Y a naopak. Na 1. a 2. interpretáciu sa vzťahuje makrosociálna inklúzia, tvoriaca doménu inkluzívnej makroštylistiky. V oboch prípadoch ide o unilaterálnu inklúziu podmienenú demokratizáciou participácie, pričom v druhom prípade participácia je sprevádzaná potenciálnou humanizáciou sociálneho vzťahu. 3. interpretácia sa týka mikrosociálnej inklúzie – domény inkluzívnej mikroštylistiky. Tu máme do činenia s bilaterálnou inklúziou – inkluzívnou reciprocitou –, motivovanou humanizačnou nastavenosťou na sociálnu interakciu. Želanej humanizácii interakcie zodpovedá normatívna inkluzívna štylistika, reagujúca na otázku, ako sa máme štylisticky správať a konať, aby sme humanizovali vzájomné vzťahy.

3. METODOLOGICKÉ ZÁKLADY

Teória inkluzívnej štylistiky sa opiera o dva fundamentálne pojmové piliere: *demokratizácia* a *humanizácia*. Pojem inklúzia je ich silným implikátom. Tieto dva základné pojmy otvárajú perspektívu nazerania, z ktorej sa inkluzívny štýl ukazuje ako spôsob používania výrazových štruktúr adaptovaný na demokratizovanú a humanizovanú komunikáciu. Prístup k štýlu z tejto perspektívy umožňuje vidieť tento fenomén ako produkt sociálnej aj psychologickej diverzity aktérov, ktorí v demokratizovanom komunikačnom prostredí navodzujú a štandardizujú dynamizujúci spôsob používania výrazových štruktúr, t. j. spôsob, ktorý pretvára štylistický obraz komunikačného prostredia pred jeho demokratizáciou, ale aj ako „tlak“ na aktérov ovládnuť túto diverzitu tak, aby nebola prekážkou v procese humanizácie ich vzťahov. Ide o makrosociálne aj mikrosociálne nazeranie na inklúziu so zreteľom na štýl. Sledovanie štýlu sa môže rozvetviť a realizovať ako makroštylistické aj mikroštylistické výskumy s ohľadom na sociálnu inklúziu. Pestovanie inkluzívnej makroštylistiky prehĺbuje znalosti o vplyve makrosociálnej inklúzie na správanie a konanie členov spoločnosti, o tom, ako ich aktivity ovplyvňujú charakter spoločnosti, ale navo-

dzuje aj otázky spojené s jej humanizáciou. Do pozornosti sa dostáva idea humanizovanej a humanizačnej demokracie, čiže demokracie, v ktorej nejde len o rozširovanie sociálnej bázy participácie na stvárňovaní spoločnosti „pre všetkých“, ale aj o to, aby sa demokracia čoraz viac poľudšťovala a aby demokratické pomery boli také, ktoré poľudšťujú členov spoločnosti. Na pozadí takej predstavy o demokracii sa pestuje inkluzívna mikroštylistika.

Prístup k štýlu na pozadí myšlienky o humanizovanej (zasahovanej humanizáciou) a humanizačnej (pôsobiacej v duchu humanizácie) demokratizácii participácia riadi sledovanie štýlu tak, aby sa teoreticky zobrazili spôsoby komunikácie a jazykových operácií v podmienkach rozširovanej sociálnej bázy komunikácie v rozličných sociálnych sférach, ako aj presadzovania humanizačnej idey. Skúmanie štýlu generovaného extenziou sociálnej bázy smeruje k poznaniu *scivilňovania* spôsobov používania výrazových štruktúr najmä v spätosti s technickými možnosťami digitálnej éry, čo je príspevkom k poznávaniu kvality procesu rozvíjania občianskej spoločnosti. Poznanie tohto scivilňovania – reprezentuje ho opis štýlov v demokratizovaných sociálnych sférach – je podkladom ich možného hodnotenia z hľadiska otázky, ako zodpovedajú tieto štýly predstave o sociálnych interakciách v občianskej spoločnosti, čo stimuluje k oživeniu diskurzu o tejto spoločnosti, k verejnej konfrontácii predstáv o nej, a teda aj o tom, či je spoločnosť na dobrej ceste so zreteľom na to, ako sa vyvíjajú sociálne vzťahy v nej. Iste je potrebné opísať tieto štýly a tým aj zobraziť dynamiku spôsobu používania výrazových štruktúr v sociálnych sférach, ale zo stanoviska sociálnej strategickej otázky, kam smeruje dynamika sociálnych interakcií, prejavujúcej sa v zmene spôsobov komunikácie a zaobchádzania s výrazovými štruktúrami, na deskripciu má nadväzovať konfrontácia stavu „tak to je“ so stavom „tak by to malo byť, resp. má byť“. Predstava o tom, „ako by to malo byť, resp. má byť“, nemôže neobsahovať *humanizáciu*, lebo veď občianska spoločnosť je humánna spoločnosť, takže prirodzeným pokračovaním vo výskume je prechádzanie od deskripcie a hodnotenia k normatívnemu prístupu. Pri tomto prístupe sa vychádza z otázky, aký štylistický poriadok zodpovedá humanizácii vzťahu medzi komunikačnými aktérmi, t. j. aká štylistická racionalita je konformná s humanizačnou komunikáciou (porov. s chápaním racionality ako normativity v práci Višňovský 2005).

Zaostrenie pohľadu na štýl z perspektívy humanizácie nazeranie naň cez prizmu demokratizácie odsúva do pozadia, čo vedie k spomínanej normatívnej téze, že každá komunikácia má byť inkluzívna, ak niet zásadného dôvodu komunikačne konať inak. Do ohniska pozornosti sa dostáva dialóg, ktorý sa riadi princípom humanizácie, „prikazujúcim“ konať v duchu recipročnej inklúzie. Obmedzujúca časť tézy – „ak niet zásadného dôvodu“ – poukazuje na potrebu identifikovať neinkluzívne komunikačné situácie, a teda oddeliť ich od inkluzívnych, v ktorých princíp humanizácie nenaráža na prekážky spojené s funkčnosťou dialógu v istých oblastiach spo-

ločenskej praxe (napr. v oblastiach, ktoré zahŕňajú komunikácie veliteľov, resp. náčelníkov s podriadenými v operatívnych situáciách). V inkluzívnych komunikačných situáciách aktéri vystupujú (majú vystupovať) ako rekonštrukční hermeneutici, lebo humanizačný dialóg predpokladá snahu o vzájomnú rekonštrukciu vnútorného sveta so zreteľom na vzájomnú inklúziu (k pojmu rekonštrukčná hermeneutika porov. Sousedík – Betti 2008). Prístup aktérov k dialógu v duchu rekonštrukčnej hermeneutiky je aktualizáciou interpretačnej aktivity ako človekotvorného faktora (nadištinktívna interpretačná schopnosť protočloveka umožňovala jeho evolučnú humanizáciu, jeho vývoj ako ľudskej bytosti; detailný výklad sa podáva v prácach Dolník 2012, s. 29 – 47, a Dolník 2018, s. 77 – 85). Týmto prístupom reprodukovujú autentickú komunikáciu.

Autentická komunikácia, založená na konaní zo stanoviska rekonštrukčnej hermeneutiky, navodzuje, udržiava a rozvíja autentický sociálny poriadok, opretý o autentickú sociálnu ideológiu autentického subjektu, vyznačujúceho sa tým, že môže konať slobodne na základe duchovného mocenského vzťahu k svetu (rekonštrukčnou interpretáciou sa duchovne z-mocňuje sveta). Vychádza sa z toho, že autentickosť je objektívna hodnota, lebo zodpovedá objektívnej potrebe človeka (potrebe navodenej evolúciou) zachovať seba ako bytosť s humanizačným základom, utvoreným jeho predmetnou a sociálnou hermeneutickou mocou (porov. s chápaním subjektu ako prírodne a sociálne predmetnej bytosti; Černík – Viceník – Višňovský 1997, s. 252). Táto hodnota funguje ako normatív zakladajúcej vlastnosti človeka (človekotvornej vlastnosti, konštitučnej vlastnosti človeka) aj ako zdroj nádeje, že v ľudoch napriek konaniam odchylným od normatívu sa nevytratí viera v možnosť demokratizácie humanizačnej komunikácie a tým sociálneho života spoločnosti. Etablovanie a pestovanie inkluzívnej štylistiky s dôrazom na mikroštylistiku má byť podporou presvedčenia, že nejde o nádej ako utópiu, resp. ilúziu, ale ako reálnu možnosť približovať sa k ideálnemu stavu, v ktorom sú medziľudské vzťahy v spoločnosti vtedy, keď sa humanizácia vzťahov demokratizovala v optimálnej miere. Nádej má inšpiračnú silu – v tomto prípade inšpiruje k podpore idey o inkluzívnej štylistike.

Aj ku konštruovaniu inkluzívnej štylistiky sa pristupuje z všeobecne akceptovanej tézy, že štýlom sa komunikant – používateľ jazyka – adaptuje na aktuálne okolnosti sociálnej interakcie, a z metodického stanoviska, že štýl sa opíše z hľadiska pozorovateľa s možnou explanáciou deskriptčne uchopených javov, alebo sa zobrazí z pozície účastníkov, ktorí ho produkujú (observančno-deskriptívny a etnometodologický prístup). Z praktického zorného uhla je dôležité sledovať adaptáciu so zreteľom na *viabilitu* štýlu, posudzovanú tým, ako sa aktéri spôsobom používania výrazových štruktúr vyrovnali s prekážkami pri sledovaní svojich zámerov. Nastavenosť na nazeranie na štýl cez priezor viability obracia pozornosť na analýzu výsky-

tov štýlu s nedostatočnou viabilitou (rozbor záporných príkladov), čo vedie k systematickému zobrazovaniu antiinkluzívnych faktorov. Na to, aby sme pochopili systém týchto faktorov, je účelné poznanie ich genézy, ktorú nachádzame v protirečivosti fundamentálnych konštituentov povahy humánnej bytosti, a to vlastníckej a duchovnej mocenskej žiadostivosti (vôle; tento motív sa ešte rozvinie).

4. INKLUZÍVNY ŠTÝL

Sociálna inklúzia sa realizuje voľbou istých inkluzivizačných praktík, ako zavedenie participačného rozpočtu do života obce, odbúravanie bariér pre samostatne nepohyblivé osoby, asistentská pomoc žiakom, ktorí ju potrebujú, prijímanie zákonov v prospech menších a pod., a istými spôsobmi ich uplatňovania v daných podmienkach. Voľba z alternatív a spôsoby uplatňovania týchto praktík reprezentujú to, čo môžeme globálne označiť ako štýl sociálnej inklúzie. Tento štýl je objekt možného skúmania sociálnych a humánnych vedných disciplín, ktoré v ňom môžu nájsť svoj predmet (a potom ho skúmať v interdisciplinárnom režime). Lingvistická štylistika tu nachádza svoj predmet v komunikačnom a tým aj v jazykovom aspekte tohto objektu, ale na jeho skúmanie potrebuje osobitný vedný segment –inkluzívnu štylistiku. Jej globálny poznávací prístup spočíva v príspevku k pochopeniu mechanizmu sociálnej inklúzie so zreteľom na jej kontingentnosť (teda alternatívnosť: „mohlo by to byť aj inak“) a k rozumeniu spôsobom sociálnej inklúzie z pozície jej aktérov. K pochopeniu tohto mechanizmu prispieva ozrejenie pravidiel inkluzívneho používania výrazových štruktúr a k rozumeniu spôsobom sociálnej inklúzie rekonštrukcia spôsobov používania týchto výrazov aktérmi, ktorí im prisudzujú štylistické významy. Poznanie štýlu sociálnej inklúzie v istej spoločnosti je súčasť poznania jej životného štýlu, teda jej kultúry, a deskripcia a explanácia inkluzívneho štýlu a rekonštrukcia štylisticky relevantných interpretácií aktérov sú vkladom do poznania dynamiky spôsobu života spoločnosti. Inkluzívny štýl je výrazný „dynamizátor“ komunikačnej a jazykovej kultúry aj ukazovateľ stavu sociálneho života spoločnosti vzhľadom na jej želaný vývoj.

Inkluzívny štýl je spôsob komunikácie realizovaný primeranými spôsobmi používania výrazových štruktúr (jazykových, parajazykových a mimojazykových prostriedkov), ktorým aktéri sociálnych interakcií utvárajú a reprodukovujú komunikačné normy v demokratizovaných sociálnych sférach a humanizačných situáciách ako prejav inkluzivizácie spoločnosti. Tvorí ho jednota inkluzívneho komunikačného a jazykového štýlu a vyskytuje sa ako *demokratický* a *humanizačný* štýl. Demokratický štýl je spôsob komunikácie zodpovedajúci spôsobom používania výrazových štruktúr, ktorý sa navodzuje a štandardizuje v inkluzivizovaných sociálnych sférach a interakčných situáciách, vyznačujúcich sa tým, že sa v nich komunikácia adaptovala na rozšírenosť a heterogénnosť sociálnej bázy (v sociálnych sférach) a na im-

plementáciu ideológie sociálnej inklúzie do interakčnej praxe poznačenej diskrimináciou, resp. exklúziou (v interakčných situáciách). Demokratický štýl je teda inkluzivizovaný štýl – štýl generovaný inkluzivizovaným interakčným prostredím ako produktom spoločenského procesu zdôvodneného ideológiou sociálnej inklúzie. Humanizačný štýl je spôsob komunikácie zodpovedajúci spôsobom používania výrazových štruktúr, ktorý sa navodzuje a štandardizuje v dialogických situáciách, vyznačujúcich sa tým, že aktéri sú nastavení na recipročnú inklúziu a komunikáciu adaptujú na dané podmienky takej inklúzie. Humanizačný štýl je teda inkluzivizačný štýl – štýl, ktorým sa inkluzivizuje vzťah medzi komunikantmi, a teda sa generuje v sociálnych situáciách, do ktorých vstupujú aktéri s inkluzivizačným zameraním. Tento štýl sa teda konštituuje inštrumentalizáciou spôsobu používania výrazových štruktúr na reguláciu vzťahu aktérov v dialógu, ktorý zodpovedá predstave vyvedenej z konceptu sociálnej inklúzie, zahŕňajúceho ideu humanizmu, kým demokratický štýl sa formuje scivilňovaním spôsobu používania týchto štruktúr (spôsob sa mení na „viac občiansky“) a jeho antidiskriminačnou a antiexkluzívnou realizáciou.

Prvotná orientačná interpretácia prívlastku inkluzívny v pomenovaní inkluzívny štýl vyznieva, že ide o scivilňovaný (občiansky), antidiskriminačný a antiexkluzívny, ako aj egalitný spôsob komunikácie, čiže o *civilný*, *akceptačný* a *harmonický* komunikačný štýl – súhrne o inkluzívny komunikačný štýl. Termín komunikačný štýl sa uplatňuje pri porovnávaní kultúr (Hall 1976), skúmaní interkultúrnej komunikácie (Barmeyer 2000; Bolten 1999), psychológie osobnosti (Schulz von Thun 1989) a, pravdaže, komunikácie zo socioštylistickej pozície (hovorí sa o komunikačnom sociálnom štýle; Kallmeyer – Keim 2003), ale poučné je, že aj v bežnej reči sa vyskytujú výrazy na označenie štýlu komunikácie. Stretávame sa s nimi vtedy, keď v bežnej metakomunikácii sa hovorí, že niekto komunikuje zdvorilo, priateľsky, láskavo alebo povýšenecky, odmerane, zdržanlivo a pod., čím hovoriaci dáva najavo, aký je jeho celkový dojem zo sledovanej komunikácie, z ktorého vychádza pri svojich reakciách na vzťah k nej. V humanizačnom dialógu aktéri motivujú svoje príspevky z pohľadu otázky, či zodpovedajú jeho želanej inkluzívnosti, či nimi navodzujú spôsob komunikácie, ktorý reprezentuje inkluzívny komunikačný štýl. Predstava takého spôsobu komunikácie riadi voľbu ich príspevkov, ktorá tak vedie k tomu, aby celkový dojem z dialógu bol „inkluzívne konformný“. Komunikačný štýl v dialógu je inkluzívny, keď selekcia je stvárnovaním komunikačných aktov (otázok, odpovedí, informovaní, súhlasu, resp. nesúhlasu, vyjadrení názorov, argumentácií, výziev a pod.), ktoré v žiadnom aspekte komunikácie nevyučujú koaktéra z participácie na humanizačnom vzájomnom pôsobení, predpokladajúcim harmonickosť vzťahu medzi nimi a založenom na vzájomnej rekonštrukčnej interpretácii ich vnútorného sveta ako základu stavu, že si antropologicky rozumejú („ako človek človeku“) a zbavujú sa prekážok ich antropologického zblížovania („ako človek s človekom“).

Civilný (občiansky) komunikačný štýl ako komunikačná stránka demokratizačného štýlu je založený na spôsoboch stvárňovania komunikačných aktov aktérmi z „občianskej verejnosti“, ktorí vstúpili do komunikácie v sociálnych sférach bez toho, aby disponovali pôvodne vyžadovanou komunikačnou kompetenciou v týchto sférach. Utvára sa štandardizáciou spôsobov vyjadrovania svojho názoru, komentovania niečoho, vysvetľovania pre širšiu verejnosť, odmietania niečoho, polemizovania a pod., ktoré sa v komunikačných formátoch danej komunikačnej (sociálnej) sféry prijali („schválili“) ako vhodné, a teda konštitučné pre tieto formáty. Inkluzívnosť týchto spôsobov sa prejavuje na pozadí štýlu v komunikačných sférach pred ich demokratizáciou, resp. nedotknutých týmto procesom. Prejavmi akceptačného komunikačného štýlu sú spôsoby realizácie komunikačných aktov, ktoré sú zvlášť „rizikové“ z hľadiska exklúzie a diskriminácie, lebo potenciálne zasahujú akceptačnú citlivosť znevýhodnených aktérov. O potenciálnom zasahovaní sa tu hovorí preto, lebo rozhodujúce je, ako tieto spôsoby vnímajú, prežívajú títo aktéri, teda nie to, ako ich posudzujú pozorovatelia (napr. oslovenie „kolegyne, kolegovia“ alebo akty s využívaním generického maskulína). Etnometodologický prístup je tu zvlášť vítaný.

Inkluzívny jazykový štýl je založený na selekcii výrazových štruktúr z paradigmatických alternatív a spôsobe ich realizácie v danom kontexte so zámerom optimalizovať účinok pôsobivosti zodpovedajúceho komunikačného štýlu. Komunikačný štýl sa, samozrejme, realizuje výrazovými štruktúrami – tieto štruktúry majú teda konštitučnú funkciu, ale súčasne viac alebo menej vydatene podporujú účinnosť, úspešnosť komunikačného štýlu; v tomto aspekte sa tieto štruktúry ukazujú ako konštituenty jazykového štýlu. Inkluzívny jazykový štýl je potenciálny optimalizátor inkluzívneho komunikačného štýlu. Nosným prostriedkom civilného jazykového štýlu je kolokvializácia uplatňovaných výrazových štruktúr, približujúca tento štýl k bežnému hovorenému jazyku (porov. s výkladom o tendencii k demokratizácii spisovnej slovenčiny v spojitosti s pojmom *hovorovosť*; Horecký – Buzássyová – Bosák a kol. 1989, s. 295 – 298). Spôsob zaobchádzania s výrazovými prostriedkami je poznačený deintelektualizáciou, simplifikáciou, spontánnosťou a neformálnosťou, teda vlastnosťami, ktoré podporujú účinnosť civilného komunikačného štýlu, jeho prítlačnosť pre „občiansku verejnosť“. Akceptačný jazykový štýl sa rodí v odmietavej reakcii na používanie výrazových prostriedkov s exkluzívnym, resp. diskriminačným potenciálom (porov. s radami v manuáloch inkluzívnej komunikácie, čím nahrádzať také prostriedky) a jeho základnou oporou je spôsob vyjadrovania, ktorý prispieva k naturalizácii, resp. normalizácii toho, že sa s nejakou znevýhodnenými subjektmi komunikačne zaobchádza ako s ostatnými subjektmi. Ide o spôsob, ktorý nabáda k interpretácii, že také zaobchádzanie je prirodzené, resp. normálne, ale nie len preto, že to tak má byť, že to vyžaduje norma ako tlak na spôsob konania, ale hlavne preto, že to vychádza z vlastného presvedčenia podloženého rešpektom

k inakosti v ľudskom svete ako jednom z antropologických princípov. Akceptačný jazykový štýl sprostredkúva metasprávu o úprimnosti konania, založeného na tom, že daná inakosť nemôže byť prekážkou pre inkluzívnu koexistenciu. Harmonický jazykový štýl podporuje vzájomnú inklúziu aktérov v dialógu, ktorí svojimi komunikačnými aktmi dávajú najavo, že majú záujem o egalitnú participáciu na komunikácii. Výrazové štruktúry v tomto štýle majú vzájomne prístupnú asimilačnú bázu aktérov, ktorá rozhoduje o tom, čo môže prijať aktér z komplexnej správy a ako to môže spracovať, a vzájomne spoznať svoju akomodačnú schopnosť, ktorej aktivácia dynamizuje túto bázu. To znamená, že sa podriaďujú asimilačnej kapacite a otvorenosti koaktéra a miere jeho citlivosti na diskomfortitu vyvolanú „podráždením“ jeho asimilačnej bázy. V tomto zmysle môžeme povedať, že nosným významom týchto štruktúr je empatickosť – koaktéri interpretujú štruktúry ako prejavy snahy o autotranspozíciu do kognitívneho, sociálneho, emocionálneho aj motivačného sveta druhého (táto snaha má oporu v našej egomobilnej dispozícii – danosti umožňujúcej preniesť sa do perspektívy ega druhého; porov. napr. Tomasello 2019).

4.1. PRINCÍPY INKLUZÍVNEHO ŠTÝLU

Aj pri inkluzívnom komunikačno-jazykovom spôsobe správania a konania platí, že sa riadime istými princípmi a pravidlami. Opis princípov ozrejmuje, čo je v základe inkluzívneho štýlu, z čoho vzhádza, z čoho sa dá vyvodiť, a teda čo je v pozadí toho, že taký štýl môže existovať, čiže aj fundamentálne podmienky jeho navodzovania. Z princípov plynú pravidlá, ktorými sa aktéri riadia v inkluzívnych komunikačných situáciách. Kým princípy majú univerzálnu platnosť, takže fungujú nezávisle od kultúrneho prostredia, fungovanie pravidiel je viazané na dané prostredie.

Inkluzívny štýl je v rozsahu pôsobnosti troch princípov: princípu *kohézie*, *neutralizácie* a *transparentnosti*, nad ktorými vládne princíp *inkluzívnej komunikačnej kooperácie* a *koordinácie* s fundamentálnou maximou „Buď inkluzívne relevantný“. Tomuto „príkazu“ sú podriadené tieto tri princípy. Kohézia je súdržná sila, ktorá je existenčnou podmienkou jednotnej koexistencie rozličných entít. Koexistencia je jednotná, keď na kontakt medzi rozličnými entitami pôsobí nejaká sila, ktorá im dáva status prvkov jedného celku. Takou silou sú fyzikálne, chemické, biologické a pod. zákony. V ľudskom svete popri sile pokrvného príbuzenstva sú dôležité sociálne sily, ktoré vzišli pričinením jeho aktérov, ako láska, priateľstvo, kolegialita. Významnou sociálnou kohéznu silou sú štandardizácie (konvencionalizácie), utvárajúce kolektívy (detailný výklad tejto témy podáva Hansen 2000). Prostredníctvom ich dôvernej znalosti jednotlivcami, vyznačujúcimi sa odlišnosťami vrátane ich pomeru k štandardizáciám, fungujú ako kolektívotvorný tmel – jednotlivci majú status člena kolektívu. Každý sociálny kontakt vystavený pôsobeniu kohéznej sily zjednocuje dané subjekty – stávajú sa prvkami kontaktné-

ho (sociálneho) celku. Jednotlivci v tomto celku sú ekvivalentní, rovnocenní so zreteľom na ich pomer k súdržnej sile.

Princíp kohézie, pôsobiaci ako riadiaci pokyn „Buď súdržný“, zasahuje do sociálneho kontaktu ako príkaz siahť po súdržných spôsoboch komunikačného a jazykového správania a konania, teda po spôsoboch, ktoré zjednocujú aktérov a dávajú im status rovnocenných členov celku. V prípade civilného štýlu kohézny spôsob spočíva v analogických reakciách aktérov, ktorými sa komunikačno-jazykové aktivity aktérov štandardizujú a tým utvárajú interakčnú kultúru. Dôverná znalosť tejto kultúry aktérov zjednocuje. Keďže analogické reakcie sú reakcie „v tom duchu, v tom zmysle“ (ako už realizované reakcie), jednota aktérov utvára priestor na prejavy ich individuality. V sfére akceptačného štýlu kohéznú silu má deprototypizačný spôsob, t. j. spôsob, ktorým sa eliminuje prototypové vnímanie ľudí ako druhových príslušníkov (prototypoví sú tí, ktorí patria k bezpríznakovej skupine v protiklade s príznakovými skupinami, skupinami s príznakmi, ako príslušnosť k etnickej menšine, zdravotne znevýhodneným, nebipolárnemu pohlaviu a pod.). V oblasti harmonického štýlu súdržnú silu má spôsob, ktorým sa dáva najavo záujem o interakčnú jednotu v dialógu a angažovanosť v tejto veci.

Princíp neutralizácie pôsobí ako príkaz „Správaj sa a konaj neutralizačne“, t. j. tak, aby sa v danom kontexte „zrušili“ odlišnosti – teda fakticky neodstránili, ale len utlmili, odsunuli do úzadia –, ktoré môžu oslabiť, narušiť jednotu aktérov (ide teda o kontextovú neutralizáciu, akú poznáme z tradičnej gramatiky). V poli pôsobnosti civilného štýlu je takou odlišnosťou inteligenčná vyspelosť, ktorá môže pôsobiť proti kolokvializácii, takže neutralizačný spôsob komunikačných a jazykových aktivít sa týka tejto dištinkcie. V prípade akceptačného štýlu ide o spôsob, ktorým sa podporuje (posilňuje) deprototypizácia tým, že sa kontextové potláčanie odlišností ako relevantných sociálnych hraníc prejaví ako prirodzený, resp. normálny jav (naturalizácia, resp. normalizácia podporuje jednotu). Neutralizačný spôsob v dialógoch vedených harmonickým štýlom spočíva v aktuálnom utlmovaní odlišnosti s asymetrizačným účinkom na interakciu.

Princíp transparentnosti, opisne zviditeľnený ako „Správaj sa a konaj transparentne“, vyžaduje spôsob komunikačno-jazykovej aktivity, ktorý umožňuje optimálnu čitateľnosť aktérov, riadi ich tak, aby týmto spôsobom správania a konania boli konformní s ich určenosťou na rolu rekonštrukčného hermeneutika. Tým, že sa aktéri realizujú v tejto role, autonomizujú sa – rekonštrukčná interpretácia je prostriedok autonomizácie interpreta: čím viac prenikne do vnútorného sveta druhého (čím lepšie mu rozumie), tým menej sme závislí od neho (porov. Dolník a kol. 2015, s. 138 – 139). Autómia sa teda dosahuje duchovným ovládaním druhého (tým, že sa ho duchovne zmocňujeme), lebo tým sa môžeme orientovať v ňom, kontrolovať a predvídať jeho aktivity. Transparentné správanie a konanie aktérov je vzájomnou

ponukou na vyvíjanie úsilia o vzájomné duchovné ovládanie, ktoré ich v optimálnom prípade zbavuje závislosti od zneisťujúceho vplyvu takto neovládaného koaktéra (duchovne neovládaní aktéri vzájomne obmedzujú svoju rozhodovaciu autonómiu, ich suverénnosť v rozhodovaní je obmedzená tým, že nerozumejú tomu, čo sa odohráva vo vnútornom svete druhého).

4.2. PRAVIDLÁ INKLUZÍVNEHO ŠTÝLU

Tieto princípy sú v pozadí pravidiel inkluzívneho štýlu, ktoré konkretizujú všeobecné pravidlo „Štylizuj tak, aby tvoje komunikačno-jazykové príspevky mali optimálny inkluzívny účinok“. V týchto pravidlách sa odrážajú konštitučné vlastnosti sociálnej inklúzie: participačnosť, egalitnosť, diverznosť, liberálnosť, solidárnosť, emancipovanosť.

Participačné pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore parity účasti na komunikačnom dianí.“ *Paritná účasť* v tomto kontexte znamená, že aktéri sú rovnoprávnymi účastníkmi tohto diania, majú rovnaké právo na jeho stváranie a spravovanie, a teda dianie sa realizuje v duchu spravodlivosti. Spôsob komunikačno-jazykovej aktivity má prispieť k tomu, aby sa predišlo obmedzovaniu tohto práva (aby sa negovalo, čo toto právo obmedzuje – podpora pozitívnej participácie).

Egalitné pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore egalitnej účasti na komunikačnom dianí.“ *Egalitná účasť* v tomto kontexte znamená, že aktéri sú rovnocennými účastníkmi tohto diania, ich príspevky sú ekvivalentné v tom zmysle, že ich berú rovnako vážne, lebo komunikuje „rovný s rovným“. Štylizácia napomáha predchádzať obmedzovaniu práva na rovnosť (podpora negatívnej egality), ale aj stimulovať využívanie tohto práva na kultivovanie vzťahu rovnosti (podpora pozitívnej egality).

Diverzitné pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore egalitnej diverzity v komunikačnom dianí.“ *Egalitná diverzita* v tomto kontexte znamená, že aktéri rešpektujú rôznosť v rovnosti (rovnosť v jedinečnosti) – sú rovní tým, že sú rôzni, jedineční –, lebo diverzitu vnímajú ako prirodzenú pozitívnu vlastnosť ľudského druhu, ktorá komunikáciu „rovného s rovným“ obohacuje diferencovanými interpretáciami. Štylizácia má prispieť k podpore negatívnej aj pozitívnej diverzity, teda k tomu, aby sa predchádzalo negácii rôznosti, jedinečnosti, aj k tomu, aby sa diverzita mohla prejavovať ako obohacujúci faktor.

Liberálne pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore slobody účastníkov komunikačného diania.“ Uplatňuje sa spôsob komunikačno-jazykového správania a konania, ktorým sa optimalizuje negatívna sloboda – neguje sa, čo obmedzuje optimálnu slobodu aktérov – a „povzbudzuje sa“ pozitívna sloboda, čiže využíva sa sloboda na aktiváciu ich vnútorného sveta.

Solidárne pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore spolupatričnosti a vzájomnej pomoci.“ Aj toto pravidlo má negatívny aj pozitívny aspekt. Štylizácia podľa neho je jednak zameraná na to, aby sa potlačilo (negovalo), čo prekáža solidarite – negatívna solidarita –, a jednak na to, aby sa „živila“ naklonenosť k spolupatričnosti a vzájomnej pomoci – pozitívna solidarita. Spôsob komunikácie a používania výrazových štruktúr podľa tohto pravidla je prostriedok aktuálneho riešenia problému znevýhodnenosti koaktéra ako „inkluzívnej prekážky“.

Emancipačné pravidlo: „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore kultivácie komunikačného diania.“ *Kultivácia* v tomto kontexte znamená zvyšovanie vlastnej komunikačno-jazykovej vyspelosti, dynamizáciu vlastného komunikačno-jazykového habitusu (ustálených prejavov nášho sklonu k istým spôsobom komunikácie a používania jazykových prostriedkov) a stimulovanie koaktéra ku komunikačnej a jazykovej akomodácii. Spôsob komunikácie a používania výrazových štruktúr má mať dosah na negatívnu aj pozitívnu emancipáciu (na negovanie obmedzovania emancipácie a na podporu realizácie emancipačného potenciálu).

Pri spätnom pohľade na opísané princípy a pravidlá sa jasne ukazuje, že na pozadí princípu inkluzívnej kooperácie a koordinácie dominantným riadiacim faktorom je princíp kohézie. Normatív „Štylizuj tak, aby si tým prispel k podpore súdržnosti v komunikačnom diani“ smeruje k takej homogenizácii aktérov, ktorá je potrebná na to, aby nikto nebol vylučovaný, diskriminovaný, marginalizovaný, ale súčasne sa rešpektovala ich diferencovanosť, jedinečnosť (porov. s heslom „jednota v diferencovanosti“, resp. „diferencovaná jednota“), a teda sa neobmedzovala koherencia v celku (diferencovanosť vzťahov medzi aktérmi v rámci kohézie). Sledujúc tento normatív, aktéri sa upriamujú na to, ako ho „rozvinú“ (ako „normatívnu tému“), aby ich štýl pôsobil inkluzívne. Analytický opis nám približuje orientačnú bázu tohto „rozvinutia“ (teda nie to, ako postupujú aktéri v konkrétnych interakciách), vypovedajúcu o tom, čo majú aktéri zohľadniť pri snahe o komunikáciu inkluzívnym štýlom a ako na to reagovať. Deskripcia ukazuje, že dominantný normatív vyžaduje neutralizáciu inkluzívne relevantných dištinkcií a transparentné komunikačno-jazykové reakcie, čím sa vytvoria podmienky na egalitnú participáciu na komunikačnom diani s rešpektovaním diverzity v egalite a optimálnej slobody každého, a nabáda k solidarizácii a podpore komunikačnej a jazykovej emancipácie.

5. ANTIINKLUZÍVNE FAKTORY

Samozrejým pozadím praktizovania inkluzívneho štýlu je akceptácia ideológie sociálnej inklúzie a pripravenosť jej implementácie do praxe, teda vôľa správať sa a konať inkluzívne a schopnosť riadiť sa pravidlami tohto štýlu. Aj keď sú tieto podmienky splnené, snaha dosiahnuť želaný výsledok nemusí byť úspešná, a to preto, lebo aktéri neovládli antiinkluzívne faktory. To znamená, že sa ich nezmocnili

tak, aby ich mohli eliminovať. Ich eliminácii pomáha ich uvedomovanie, spočívajúce v tom, že aktéri vedia o nich (vedome ich registrujú) a vedia aj to, akú prekážku predstavujú, z čoho vyvodzujú závery pre rozhodovania. Vedia o nich na základe sebareflexie – uvažujú o vlastných skúsenostiach z komunikácie, resp. usudzujú z pozorovania iných – alebo aj preberania poznatkov o inkluzívnej komunikácii a jej problémoch.

Na ozrejmovanie antiinkluzívnych faktorov v sledovanom kontexte dobre poslúži nazeranie na štýl ako semiotizáciu spôsobov komunikačno-jazykového správania a konania. Semiotizáciou tieto spôsoby sa vnímajú ako výrazové formy s pripisovanými sociálne relevantnými významami (spôsoby sa semiotizujú ich inštitucionalizáciou, ich akceptáciou kolektívom ako znaku). Pre aktérov sú tieto spôsoby aj spôsobmi uspokojovania ich sociálnych potrieb – potrieb viazaných na sociálnu interakciu. Ako ľudským bytostiam sú im vlastné dve fundamentálne potreby (je to ich imanentná vlastnosť) späť s dvojakou mocou, o ktorej v náznačku už bola reč. Ide o potrebu zmocniť sa niečoho / niekoho ako objektu, teda vlastniť niečo / niekoho (vlastnícka žiadostivosť) – inštrumentalizačná potreba – a o potrebu duchovne sa zmocniť niečoho / niekoho v zmysle rozumieť mu. Uspokojovanie inštrumentalizačnej potreby v sociálnej interakcii navodzuje medzi aktérmi vzťah subjekt – objekt (proobjektový vzťah), realizácia duchovnej potreby utvára vzťah subjekt – subjekt (prosubjektový vzťah). Aktéri v sociálnej interakcii sú pod tlakom jednej aj druhej potreby. Keď sa orientujú na inkluzívnu sociálnu interakciu, chcú sa vzájomne duchovne zmocniť, rozumieť vnútornému svetu druhého a nastoliť prosubjektový vzťah, ale tým inštrumentalizačná potreba nezaniká, pôsobí na nich ako protikladná sila duchovnej potreby. Z tejto protikladnej sily pramenia antiinkluzívne prvky.

Inštrumentalizačná potreba motivuje aktéra k stvárňovaniu sociálnej interakcie tak, aby koaktér bol nástrojom jeho utilitárnej sociálnej sebarealizácie, realizácie svojich mocenských možností v danom kontexte. Takto orientovaná sebarealizácia nastoľuje mocenské privilégium, čo protirečí inkluzívnemu interakčnému režimu. Každý spôsob používania výrazových prostriedkov, ktoré navodzujú a podporujú toto privilégium, je antiinkluzívny, lebo asymetrizuje vzťah medzi aktérmi s exkluzívnym, resp. marginalizačným účinkom. Pri zameranosti na mocenské privilégium aktér môže demonštrovať svoju mocenskú prevahu v každom aspekte komunikácie. Demonštrácia tejto prevahy v referenčnom, sebareprezentačnom, apelovom i vzťahovom aspekte komunikácie je riadená utilitárnym egocentrizmom, ktorému zodpovedá opis „centrom tohto diania som ja – moje ego – v prospech mojej hegemonie“.

Svoj sklon k mocenskej prevahe – hegemonii – v referenčnom aspekte komunikácie aktér demonštruje upriamovaním pozornosti na svoju prevažujúcu vecnú kompetentnosť so želaným účinkom, že referenčne on ovláda komunikačné dianie, čomu sa koaktér podriadiť a potvrdzuje svoju referenčnú nerovnocennosť. Tento

sklon podporuje evalvačnú aktiváciu ega. Psychológia osobnosti už dávno vysvetli-
la, že „struktuře ega je inherentní tendence k evalvací a k vyhnutí se deevalvací ega“
(Nakonečný 1998, s. 210). Zhodnocovanie, povyšovanie vlastného ega demonstrá-
ciou svojej referenčnej kompetentnosti s efektom obdivu (aktér vystavuje na obdiv
svoje znalosti, svoju múdrosť a pod.) je súčasť sebaaprezentácie, ktorou sa uspokojú-
je potreba aktéra inštrumentalizovať koaktéra na objekt svojej moci. Mocenská se-
baprezentácia sa nevyčerpáva prejavmi referenčnej prevahy. Sklon k evalvácii vlast-
ného ega motivuje k spôsobom správania a konania, ktoré demonštrujú komunikač-
nú a jazykovú prevahu alebo zvyšujú jeho morálnu hodnotu i atraktivitu osobnosti.

Nutkanie konať z utilitárnej mocenskej pozície má výdatnú živnú pôdu v ape-
lovom (influenčnom) aspekte komunikácie. Utilitárny egocentrizmus v tomto aspek-
te sa prejavuje v sklone k presadzovaniu svojho vnímania vecí, ich hodnotenia, svoj-
ho presvedčenia a pod. aj nátlakom, proti vôli koaktéra. Je to sklon k apelovaniu na
neho, k ovplyvňovaniu jeho myslenia, rozhodovania, postoja a pod. tak, ako to zod-
povedá, vyhovuje aktérovi v mocenskej pozícii. Vnútny tlak, ktorého zdrojom je
vlastnícka žiadostivosť, aby aktér zaujal takú pozíciu, vo vzťahovom aspekte komu-
nikácie sa dáva najavo podnetom k interpretácii v zmysle „uznaj, že som viac ako
ty“. Aktér môže síce formálne prejavovať úctu, rešpekt, uznanie, ale tento tlak spô-
sobuje, že jeho vzťah ku koaktérovi sa vertikalizuje: vzťah javiaci sa ako horizontál-
ny (komunikácia sa javí tak, že aktéri sú na jednej rovine) viac alebo menej skryte je
riadený ako mocenský (hierarchizovaný).

Proti inklúzii môže „pracovať“ aj interpretácia. Aj keď aktéri prejavujú vôľu
k inkluzívnej komunikácii, tá sa nemusí vydať aj preto, lebo rekonštrukčná inter-
pretácia je zavádzajúco zaťažená integračnou interpretáciou. Toto rozvetvenie inter-
pretácie pochádza z dvoch protichodných smerov hermeneutického myslenia 20.
storočia. Už citovaný znalec objasňuje, že „rozdiel spočíva v podstate v tom, ktorou
stranu dvojice „vykládané dílo (= hermeneutický objekt) – vykladač (= hermeneutic-
ký subjekt)“ více zdůrazňují“ (Sousedík – Betti 2008, s. 24). Rekonštrukčný herme-
neutik, ako sa už vyššie naznačilo, je presvedčený, že môže rozumieť textu ako
sprostredkovaču intersubjektívne dostupnému objektívnemu významu, teda význa-
mu, ktorý do textu vložil jeho autor (dokáže rekonštruovať významovú stránku textu
tak, že mu bude rozumieť v zmysle „ako to autor mienil“). To znamená, že text sa
považuje za autonómny – treba ho rešpektovať taký, aký je, čiže pri snahe o jeho
porozumenie interpret sa musí vzdať vlastných názorov, stanovísk, hodnotení a pod.,
aby sa mohol preniesť do vnútorného sveta autora. Integračný hermeneutik taký
význam odmieta, pre neho je rozumenie textu relatívne, závislé od interpreta, ktorý
je určený dobou, životnými okolnosťami aj svojimi danosťami. Pre náš účel to mô-
žeme posunúť tak, že interpret integruje text do svojho vnútorného sveta, takže vý-
sledok interpretácie je poznačený stavom tohto sveta. Toto posunutie chápania integ-

račnej hermeneutiky nás približuje k osvetleniu aktéra komunikácie v role interpreta. V tejto role sa môže usilovať o to, aby rozumel tomu, čo koaktér mienil, t. j. o rekonštrukciu aktuálneho segmentu jeho vnútorného sveta. V priaznivom prípade sa mu darí integrovať tento segment do svojho vnútorného sveta, teda potlačiť prvky tohto sveta, ktoré by rekonštrukcii bránili. Často to však tak nie je. Aktéri reagujú ako integrační interpreti bez potrebnej neutralizácie elementov vlastného vnútorného sveta, ktoré ho obmedzujú v role rekonštrukčného interpreta. Ide o potrebu tlmenia elementov, ako predsudky, stereotypy, mechanická aplikácia skúseností, akomodačná neohybnosť a pod. V kontexte inkluzívnej komunikácie a štylistiky sú v pozornosti elementy, ktoré spôsobujú inkluzívne relevantné neporozumenie a nedorozumenie, t. j. vyvolané interpretáciami skresľujúcimi prosubjektívne mienené štylizácie. Do pozornosti sa tu dostávajú sklony človeka ku kognitívnym deformáciám, omylom (známym ako „bias“) vo vzťahu k inkluzívne relevantným interpretáciám, ako napr. sklon k skresľovaniu nazvanému „kotvenie“, teda sklon „posudzovať iba jednu informáciu na hodnotenie danej situácie“ (Moukheiber 2021, s. 181), ale aj k podliehaniu vplyvu irelevantnej informácie alebo nejakého podnetu z okolia, čo vedie k usudzovaniu riadenému touto „kotvou“. Takže keď má napr. aktér informáciu (alebo podnet), že koaktér má panovačnú povahu, môže byť náklonný na protiinkluzívnu interpretáciu nejakej štylizácie, ktorá tak nebola mienená (žiada sa systematické sledovanie, ako sa kognitívne skreslenia „uplatňujú“ ako protiinkluzívne sily).

Antiinkluzívnym faktorom je, samozrejme, aj nesprávny predpoklad (odhad) aktéra o zasvätenosti koaktéra do kontextu, ktorému je daná štylizácia prispôbená, resp. o jeho schopnosti, pripravenosti aktualizovať potrebný kontext. Keďže štylizácia je založená na kooperácii používaných výrazových prostriedkov s kontextom, aj inkluzívny efekt spôsobu ich používania je výsledkom ich kontextualizácie, ktorá je prístupná aj koaktérovi. Ak je táto prístupnosť pre koaktéra blokovaná (chýbajú mu príslušné znalosti, nedokáže aktualizovať potrebný kontext), otvára sa možnosť antiinkluzívneho vnímania inkluzívne mienených štylizácií.

6. INKLUZÍVNA ŠTYLISTICKÁ KOMPETENCIA

Inkluzívna štylistická kompetencia je jedným z aspektov štylistickej kompetencie ako súčasti komunikačnej kompetencie, ktorá je významnou zložkou sociálnej kompetencie ako schopnosti správať sa a konať v sociálnych interakciách na základe zasvätenej orientácie v nich. Štylistická kompetencia je modusová stránka komunikačnej kompetencie, chápanej ako schopnosť sociálne relevantného používania výrazových prostriedkov (používanie je intersubjektívne platné), ktorá zahŕňa „znalosti a schopnosti používateľov jazyka, ktoré umožňujú používanie jazykových prostriedkov podľa štylistických hľadísk, resp. spoznať výsledky použitia aj ich zatrie-

dit“ (Püschel 1980, s. 305). V nadväznosti: inkluzívna štylistická kompetencia umožňuje používanie výrazových (teda nielen jazykových) prostriedkov riadené z inkluzívneho hľadiska. Kto disponuje touto kompetenciou – schopnosťou riadiť používanie prostriedkov z tohto hľadiska –, dokáže ich z tohto zorného uhla aj vnímať, resp. interpretovať a vie svoje vnímanie a interpretácie aj explicitne vyjadriť, napr. tak, že daný spôsob používania prostriedkov označí ako autoritatívny, panovačný, povýšenecký a pod., čím dáva najavo, že registruje protiinkluzívnosť štýlu, alebo tak, že sledovaný spôsob hovorenia / písania vyznieva pre neho ako priateľský, ústretový, empatický a pod., teda tak, ako to má byť z inkluzívneho hľadiska. Aké predpoklady spĺňa aktér, ktorý dokáže vnímať, resp. interpretovať spôsob používania výrazových prostriedkov z tohto hľadiska, vyjavuje nasledovná definícia.

Inkluzívna štylistická kompetencia je schopnosť používať výrazové prostriedky podľa princípov a pravidiel inkluzívneho štýlu s adaptáciou na daný komunikačný kontext, interpretovať spôsoby používania prostriedkov ako viac alebo menej inkluzívne, resp. neinkluzívne, kontrolovať účinky používaných prostriedkov a reparačne zasahovať do štylizácie, ako aj korigovať interpretácie. Zahŕňa teda znalosť princípov a pravidiel, nadobudnutú v komunikačnej praxi, takže ide o praktickú znalosť asociačne spojenú s komunikačnými kontextami, ďalej citlivosť na odchýlky od pravidiel, znalosť vzťahu medzi spôsobmi používania prostriedkov a reakciami adresáta aj zručnosť na elimináciu inkluzívnych neporozumení a nedorozumení. Meradlom rozvinutosti, vyspelosti, kompetencie je jej viabilita, spočívajúca v tom, že štylistické správanie a konanie napriek možným prekážkam je úspešné. V jej viabilite sa odráža kompetenčná flexibilita aktéra, jeho schopnosť využívať dispozíciu na analogické správanie a konanie pri inkluzívnych štylizáciách a interpretáciách. *Analogické* znamená „v tom zmysle, v tom duchu“ ako predchádzajúce vlastné alebo odporozované správanie a konania v podobných komunikačných kontextoch, čiže nejde o aplikáciu abstraktných pravidiel, ale o praktické pravidlá, existujúce v štylistickej praxi. Inkluzívne štylistické správanie a konanie „v tom zmysle, v tom duchu“ – na rozdiel od aplikácie abstraktných pravidiel – odbremeňuje aktérov od toho, aby sa ich učili alebo sami si ich z praxe vyabstrahovali, a vyhovuje im aj preto, lebo potrebujú priestor pre štylistickú flexibilitu na navodzovanie a udržiavanie výrazovej hodnoty „inkluzívnosť“ v rozličných komunikačných kontextoch.

Jednotlivec nadobúda inkluzívnu štylistickú kompetenciu rečovou praxou v komunikačných situáciách, v ktorých sa aktualizuje normatív inkluzívnosti. Deje sa to v širšom kontexte formovania etickej kompetencie ako schopnosti správať sa a konať v duchu princípov a pravidiel morálky, platnej v danom kolektíve, a teda aj podľa zásad a regúl etiky (a tým aj etikety) komunikácie. Uvažujúc v duchu diskurznej etiky, môžeme povedať, že v základe etickej kompetencie je riadiaca sila univerzalizačného princípu, podľa ktorého platnosť istej normy je viazaná na všeobecný

konsenzus, a teda zaručuje rovnaké zaobchádzanie každého s každým (Habermas 1983, s. 75 – 76). Tento princíp spôsobuje, že jednotlivci vyvíjajú v sebe schopnosť na prosubjektové správanie a konanie (z predchádzajúceho výkladu vyplýva, že univerzalizačný princíp sa dá vysvetliť sledovaním evolučného zrodu človeka). Inkluzívna štylistická kompetencia sa formuje v rámci vyvíjania tejto schopnosti v rozličných sociálnointerakčných situáciách a súčasne podporuje kultivovanie etickej kompetencie tým, že prispieva k jej adaptačnej flexibilitate, potrebnej vzhľadom na rozmanité komunikačné kontexty s príznakom „platí konsenzus o inklúzii“. Kto disponuje adaptačne flexibilnou etickou kompetenciou, v sociálnej praxi dokáže riešiť morálne úlohy aj problémy (kým na riešenie úlohy stačí reproduktívne myslenie, lebo spôsob riešenia je známy, riešenie problému vyžaduje produktívne myslenie, lebo cesta k riešeniu nie je známa). Flexibilná inkluzívna štylistická kompetencia umožňuje riešiť inkluzívne štylistické úlohy a problémy uplatňovaním analógie pri voľbe spôsobov štylistického správania a konania (pri riešení úlohy) alebo štylistickým „experimentovaním“ (v prípade problému), sprevádzaným primeranou reakciou na inkluzívny účinok „pokusných“ štylistických aktov.

Inkluzívna štylistická kompetencia je teda založená na tom, že jej disponent si zvnútornil základný komunikačnoetický imperatív, ktorý ho zaväzuje, aby zakaždým rozlišoval medzi homologickou rečou, t. j. rečou plynúcou z nejako dosiahnutej zhody aktérov, a rečou inscenovanou na potvrdenie partikulárneho stanoviska (Hoffmann 2013). Imperatív ho usmerňuje, aby jeho komunikácia bola otvorená pre dospenie k spoločnému horizontu a izolovaná od sklonu k jej využívaniu ako príležitosti na jednostranné presadzovanie vlastného záujmu. Do inkluzívnej štylistickej kompetencie sa premieta ako preferenčný princíp, ktorý riadi prístup k voľbe výrazových prostriedkov: „Preferuj homologicky relevantné prostriedky“. Alebo inak: „Buď homologicky relevantný“. Prejavom vyvinutosti tejto kompetencie a teda jej viability je, že napriek možným prekážkam jej disponent sa dokáže štylisticky správať a konať spôsobom, ktorý vedie k zhode o vzájomnom uznávaní a rešpektovaní v interakcii.

7. ZÁVER: INKLUZÍVNA ŠTYLISTICKÁ PRAX

Inkluzívna štylistická kompetencia je produkt aj predpoklad inkluzívnej štylistickej praxe: utvára sa v praxi a súčasne prax existuje ako jej uplatňovanie v komunikácii. „Utvára sa v praxi“ znamená, že inkluzívne štylistické pravidlá si jednotlivci osvojujú v komunikačnej praxi, do ktorej sú tieto pravidlá „zapísané“, ako to vyjadril L. Wittgenstein v súvislosti s gramatickými pravidlami (Wittgenstein 1984). Ak sa pravidlá nachádzajú v praxi, musia to byť pravidlá, ktoré sú zakódované v každom štylizáčnom akte analogickým s aktmi považovanými za inkluzívne. Pre jednotlivca sú tieto akty príklady, podľa ktorých utvára svoje „príklady“, čím si

osvojuje pravidlá, nie abstraktné, ale praktické pravidlá – pravidlá existujúce v praxi. Aj v súvislosti s etickou kompetenciou sa zdôrazňovala spätosť pravidiel, príkladov a kompetencií: „Normálne sa pravidlá učíme pomocou príkladov a mnohé pravidlá sa môžeme naučiť len pomocou príkladov“ (Nordenstam 1986, s. 206), čo sa vzťahuje práve na morálne pravidlá, ktoré sú uložené v našich konaniach. Príklady teda nie sú ilustráciou pravidiel, ale ich reprezentácie, takže pravidlá nie sú „nad“ príkladmi ako vzorce, podľa ktorých sa utvárajú, ale v samotných príkladoch, existenčne poznačených analógiou: sú výtvorom aj zdrojom analogického správania a konania (utvorili sa analógiou a samy sú objektom analogickej aktivity).

Inkluzívna štylistická prax je reprodukcia mechanizmu analogickej replikácie štylizovaných aktov mienených a interpretovateľných ako príspevok k navodeniu a udržiavaniu inkluzívneho vzťahu. Tento mechanizmus funguje ako evokácia možného vhodného príkladu štylizovaného aktu, realizácia analogického aktu a tým replikácia spôsobu používania zakódovaného v príklade. Analogickou replikáciou štylizovaných aktov, čiže utváraním ich replikátov na základe analógie (ich imitátov utváraných „v duchu, v zmysle“ imitátorov), štylistická prax sa udržiava ako dynamický systém adaptovaný na premenlivosť komunikačných situácií. Táto premenlivosť spôsobuje, že štylizácie mienené ako inkluzívne nemajú taký účinok. Kľúčovou prekážkou pre aktérov v inkluzívnej štylistickej praxi je potenciálny nesúlad medzi inkluzívne mienenou štylizáciou a jej interpretáciou recipientom, ktorý takú štylizáciu očakáva. Táto disharmónia generuje inkluzívne neporozumenia a nedorozumenia ako špecifický prípad nevydarenej komunikácie napriek „dobrému“ úmyslu aktérov. Pripomenutie tejto prekážky je aj aktualizáciou skúsenostnej znalosti, že schopnosť na jej zdolávanie musí byť viac podopretá „umením“ (citom) ako „vedením“ (štylistickými znalosťami), a teda podstatná pre jej rozvíjanie je zapojenosť do inkluzívnej štylistickej praxe. Vedieť, ako sa treba štylisticky správať a konať so zámerom dosiahnuť inkluzívny účinok, má uvedomovací a sebariadiaci význam: znamená ovládať racionalitu inkluzívneho štylistického správania a konania.

V čom tkvie ovládanie tejto racionality? V tom, že komunikant disponuje dôvernou znalosťou poriadku inkluzívnej štylistickej aktivity, pôsobiaceho ako normatív, ktorý sa riadi pri rozlišovaní inkluzívnych a neinkluzívnych aktivít. Disponovanie dôvernou znalosťou nepredpokladá explicitnosť, a teda učenie sa formulácií, ktoré ju reprezentujú. V tomto kontexte znalosť je dôverná tým, že je založená na zážitkoch z komunikačných udalostí s inkluzívnymi aj neinkluzívnymi štylizovanými aktivitami, t. j. na zážitkovom rozlišovaní (poznávaní rozdielu) „dobrej“ a „nedobrej“, resp. „menej dobrej“ aktivity (porov. napr. s dôvernou znalosťou nejakej melódie, ktorá umožňuje rozlišovať medzi jej „pravým“ a „falošným“ znením). Na základe zážitkovej znalosti komunikant dokáže spoznať, ktorá aktivita zodpovedá „dobrým“ príkladom tejto aktivity a ktorá sa z nich vymyká, čiže vie posúdiť, ktorá akti-

vita je v súlade s racionalitou inkluzívneho spôsobu stylistického správania a konania a ktorá jej odporuje. Táto znalosť mu dáva možnosť uvedomovať si svoje inkluzívne relevantné stylistické omyly a podľa toho riadiť svoje konanie (aj v tomto prípade platí, že často si niečo uvedomujeme, až keď to niečo chýba alebo sa narúša). Môže si uvedomovať, ktorého aspektu komunikácie sa týka neadekvátny („chybný“) spôsob stylistického správania a konania (jej referenčnej, vzťahovej, apelovej alebo sebaaprezenačnej stránky) a ako negoval týmto spôsobom inkluzívny účinok. Komunikant sa zmocňuje racionality inkluzívnej stylistickej aktivity nadobúdaním dôvernej znalosti dištinkcie medzi inkluzívnym a neinkluzívnym spôsobom používania výrazových prostriedkov. Túto znalosť získava a uplatňuje v inkluzívnej stylistickej praxi na základe vlastných postrehov, resp. aj postrehov iných, týkajúcich sa protikladu úspešného a neúspešného štylizáčného aktu so zreteľom na inkluzívnosť.

Ako môže formálna či neformálna edukácia podporovať inkluzívnu stylistickú prax? Treba vychádzať z toho, že táto prax je konštituent inkluzívnej komunikačnej praxe ako prejavu implantácie ideológie sociálnej inklúzie do života spoločnosti. Úlohou edukácie je pôsobiť na edukantov tak, aby si internalizovali túto ideológiu a nastavili sa na naturalizáciu inkluzívnej komunikácie (na to, aby sa taká komunikácia vnímala ako prirodzená), ktorá sa realizuje inkluzívnym štýlom, ako aj tak, aby mali také znalosti o inkluzívnom používaní výrazových prostriedkov, ktoré im umožnia participáciu na diskurze o inkluzívnosti v komunikácii, orientáciu v problematike a explicitné posudzovanie stylistických výkonov. Edukačným sprostredkovaním teórie inkluzívnej stylistiky sa podporuje kvalifikovanosť prístupu k inkluzívnej stylistickej praxi, a teda stupňovanie uvedomenosti edukantov pri riešení otázok kultivovania tejto praxe. Na tomto pozadí sa pestuje inkluzívna stylistická kompetencia. Jadrom edukácie je rozširovanie bázy skúseností z inkluzívnej stylistickej praxe.

Literatúra

- AUER, P. (2014): *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- BARMEYER, Ch. (2000): *Interkulturelles Managment und Lernstile*. Frankfurt/Main: Campus.
- BOLTEN, J. (1999): Kommunikativer Stil, kulturelles Gedächtnis und Kommunikationsmonopole. In: Geissner, H. – Herbig, H. – Wessela, E. (eds.): *Wirtschaftskommunikation in Europa*. Tostedt: Attikon, 113 – 131.
- ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. – VIŠŇOVSKÝ, E. (1997): *Historické typy racionality*. Bratislava: IRIS.
- DOLNÍK, J. (2012): *Sila jazyka*. Bratislava: Kalligram.
- DOLNÍK, J. (2017): *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- DOLNÍK, J. (2018): *Jazyk v pragmatike*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- DOLNÍK, J. a kol. (2015): *Cudzosť – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: IRIS.
- HABERMAS, J. (1983): *Theorie des kommunikativen Handelns*. 2 Bde. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- HOFFMANN, T. (2013): Philosophische Grundlage einer Ethik der Kommunikation. In: *Imago Hominis*, Band 20. Heft 4, 245 – 254.

- HALL, E. T. (1976): *Beyond culture*. New York: Doubleday.
- HORECKÝ, J. – BUŽÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol. (1989): *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- MOUKHEIBER, A. (2021): *Ako sa s nami mozog zahráva*. Bratislava: Ikar.
- NAKONEČNÝ, M. (1998): *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia.
- NORDENSTAM, T. (1986): Ethische Kompetenz in pragmatischer Sicht. In: Böhler, D. – Nordenstam, T. – Skirbekk, G. (eds.): *Die pragmatische Wende*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 202 – 217.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. (2018): *Interakčná štylistika*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. – KAZHARNOVICH, M. (2023): *Sociálna inklúzia a používanie jazyka*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- PÜSCHEL, U. (1980): Linguistische Stilistik. In: Althaus, H. P. – Henne, H. – Wiegand, H. E. (eds.): *Lexikon der Germanistischen Linguistik*. Trier: M. Niemeyer, 304 – 313.
- SLANČOVÁ, D. (2013): Východiská interaktívnej štylistiky (Od eklekticismu k integrácii). In: *Slovenská reč*, 68/4, 207 – 223.
- SLANČOVÁ, D. et al. (2022a): *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky (I)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- SLANČOVÁ, D. et al. (2022b): *Úvod do štúdia interaktívnej štylistiky (II)*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- SOUSEDÍK, S. – BETTI, E. (2008): *Úvod do rekonstruktivní hermeneutiky*. Praha: TRITON.
- SCHULZ VON THUN, F. (1989): *Miteinander reden: 2. Stile Werte und Persönlichkeitsentwicklung. Differenzielle Psychologie der Kommunikation*. Reinbek bei Hamburg: Rowohl.
- TOMASELLO, M. (2015): *Die kulturelle Entwicklung des menschlichen Denkens*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- VIŠŇOVSKÝ, E. (2005): Racionalita ako normativita. In: *Filozofia*, 60/1, 1 – 7.
- WITTGENSTEIN, L. (1984): *Werkausgabe in 8 Bänden. Band 4: Philosophische Grammatik*. Hrsg. von Rush Rhees. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Juraj Dolník

Univerzita Komenského, Filozofická fakulta

Gondova 2, 811 02 Bratislava

E-mail: juraj.dolnik@uniba.sk

ORCID: 0000-0003-2675-1980